

Тетяна Бледних

## ДИСКУРС ДОБРА ТА ЗЛА У РОМАНІ «НА ПОЛІ СМІРЕННОМУ» ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

*Анотація.* У статті йдеться про роман відомого сучасного українського письменника Валерія Шевчука «На полі смиренному», у якому він переосмислив традиційний сюжет «Києво-Печерського патерика». Така переробка знаного сюжету зумовлена тим, що жоден з елементів мистецтва попередніх епох не може вписатися в систему цінностей нового часу, однак «авторитет» першоджерела змушує зважати на ці елементи. Прийом переосмислення дає можливість письменнику, зберігаючи зовнішню оболонку твору, наповнити його новим, іноді протилежним первинному, змістом. Звертання письменника до традиційних композиційних структур варто поцінювати як своєрідний підсумок багатовікової взаємодії культур і відображення суттєвих тенденцій світового літературного процесу. Опрацювання Валерієм Шевчуком відомого сюжету викликане ще й тим, що процес духовного відродження потребує повернення до суспільного життя ідей та думок, що рухали нацією у її поступу до свободи, а також тим, що, порушуючи низку філософських проблем у творах, він уникає їх моралізаторсько-дидактичного трактування, а зосереджується на психологічному розв'язанні, замикаючись на проблемі особистісній: межах людської свободи і можливості її реалізації.

*Ключові слова:* переосмислення, іронія, моделювання, екзистенціалізм, любов, персонаж, портрет.

Історична белетристика знає чимало прикладів, коли письменник бере багато разів обіграний сюжетно-композиційний матеріал і демонструє особисте ставлення до освячених традицією бачень. Переосмислення традиційних сюжетів, образів, мотивів зумовлено тим, що жоден з елементів мистецтва попередніх епох не може повністю, в незмінному вигляді вписатись у систему цінностей нового часу, віддаленого від першоджерела іноді на сотні, а то й тисячі років. Не визнати, заперечити, відкинути ці елементи, навіть у випадку їхньої невідповідності пануючим у суспільстві уявленням, є неможливим через «авторитет» елемента як частини канону. Виходом з такої ситуації служить прийом переосмислення, коли відбувається своєрідне пристосування, перегруповання, препарування фактів, у результаті якого збережена в незайманому вигляді зовнішня оболонка елемента починає вмщувати в себе вже певною мірою скоригований, а то й прямо протилежний первинному зміст. При цьому відбувається узагальнення і творчий перегляд художньої спадщини: її або приймають, або заперечують. Звертання письменників до традиційних сюжетів варто поцінювати як своєрідний підсумок багатовікової взаємодії культур, а також як відображення суттєвих тенденцій світового літературного процесу [2, с. 158]

Звертання Валерія Шевчука до сюжетів, які взяті з національної літератури, зумовлено процесами духовного відродження, нагальною необхідністю повернення до суспільного життя ідей та думок, що працюють на становлення вільної особистості та її поступу до свободи, а також такою рисою вдачі письменника, як книжність.

Метою цієї розвідки є виявлення морально-етичної специфіки дискурсу, запропонованого Валерієм Шевчуком у романі «На полі смиренному», а також висвітлення синтезу національних та зарубіжних літературних тенденцій, зумовлених їхньою схожою соціально-естетичною природою.

Якщо шукати першоджерело роману «На полі смиренному», то неодмінно натрапимо на «Києво-Печерський патерик». Мотивує автор і його персонаж повторне звертання до вже розробленої теми в передмові: «Сильне й несподіване бажання охопило мене: скласти свій синаксар, чи ж бо патерик, не задля слави чи огудження святих отців, а з'явити всі почуті мною історії найдокладніше й найправдивіше, адже Полікарп усі ті розповіді поодмінював – ставив-бо перед собою мету таки прославляти чи огуджувати» [1, с. 7]. Записи, зроблені Семеном – головним персонажем роману, – суперечать Полікарповому патерику. Суперечність ця полягає у різних світоглядних настановах, які спонукають ченців до праці. Полікарп бачить своє завдання в тому, щоб звістити про чудеса святих отців світові, а Семен прагне віднайти істину. Та й укладає Полікарп книгу, бо йому велено, а Семен – з бажання

поділитися своїми думками з приводу пережитого і побаченого, з прагнення віднайти правду [3, с. 53].

Письменник чітко формулює мету персонажа-оповідача: розповісти про все так, як було насправді. У Шевчуковій мотивації, яка спонукає Семена до праці, проглядає іронічна оцінка Полікарпового твору. Тут відбувається своєрідна інтелектуальна «гра у бісер», гра з уявою, яку пропонує автор читачеві, ніби говорячи: «Так могло й не бути, а могло бути ось так». У такий спосіб Валерій Шевчук підкреслює незвичність ситуації, заохочуючи читача сприймати все описане не на віру, а піддаючи критичному осмисленню [4, с. 7]. Так народжується потенційно іронічне судження, що завжди зберігає певну двозначність. І справді, при порівнянні паралельних сюжетів «Києво-Печерського патерика» і роману бачимо різницю в розстановці моральних наголосів та оцінок. Удамося до деяких порівнянь, що зумовлені метою дослідження. Піднесеному й дещо простолінійному стилю патерика – «Слово 36: О преподобном Исакии печерьниці» – протиставлено «Розповідь про Ісакія, до якого Христос приходив» (розділ 6). У Валерія Шевчука маємо справу не з канонізованим й очищеним від усього побутового достойником, а з чоловіком, котрому болить, якого бентежать сумніви, котрий страждає через свою недосконалість і немічність духу серед марнот життя. Не вилучаючи з контексту патерика, Вал. Шевчук виводить свого Ісакія з догматичного світу і цим «олюдноє» його. Бачимо перемогу духу живої людини, а не хрестоматійно-релігійну схему. І ще одне, розставлені оповідачем Семеном наголоси, коли йдеться про видіння Ісакія у затворі, заперечують безсумнівну тезу патерика про гріховність життя й диявольську природу його радощів. До такого висновку можна прийти, порівнюючи інші тексти, скажімо, розповідь про Агапіта-лікаря. В Києво-Печерському патерикау це «Слово 27: О святѣм и блаженнѣм Агапитѣ, безмѣздномъ врачѣ», у романі «Розділ 8, у якому розповідається про Агапіта-лікаря та про вірменина». Валерій Шевчук досягає мети, вдаючися до оповідей-життеписань. Це, власне, й визначає жанрову особливість твору «На полі смиренному». Недарма у підзаголовку книги з'явиться назва «синаксар» (зібрання життя святих) [3, с. 53-54]. Адже й саме поняття «патерик» визначено як «збірник дидактичних новел про подвиги християнських ченців» (БСЭ, т. 19).

Отже, роман – це стилізований життепис персонажів, відомих із історичних джерел, де реальні події тісно переплетені з містичними і мають притчовий характер. Твір складається з розповідей про конкретних людей, які є носіями певних ідей морально-етичного характеру. Та проблеми, що їх заторкує сучасний письменник, подані в іншому ключі, ніж у творі давньої літератури. Фабульні ходи у Валерія Шевчука – це не копіювання і не відображення дійсності, це – її естетичне моделювання. Це приклади і аргументи у важливій світоглядницькій суперечці [3, с. 53-54].

Письменник в епіграфі до роману «На полі смиренному» окреслює найголовнішу порушену проблему: «Питання: хто ті двоє, що найсильніше борються в світі? Відповідь: життя та смерть»...[1, с. 6]. Між життям і смертю долі людей. Кожен творить свою, як уміє. За ідейною концепцією патерика все повинно було нагадувати людині, що вона смертна, а, отже, нікчемна перед величиною Бога. Її лякали світом, де вона постійно піддавалася спокусам диявола. Церква вимагала від людини беззастережної віри, найбільше боячися того, щоб вільний злет фантазії не порушив послуху. Люди мали сліпо улягати догмі в надії отримати спасіння душі в потойбічному світі.

Нічим не вирізняться серед інших – саме в цьому тиск суспільства й диктат влади, що змушують людину відмовлятися від особистої свободи й бажання бути собою. Втративши свою індивідуальність, людина перестає бути особистістю, а стає слухняною маріонеткою, яку легко контролювати, якій можна нав'язати будь-які світоглядні засади, вигідні панівній ідеології. Зберегти внутрішню свободу, захистити себе від тотального диктату влади, людина може тільки усамітнівшись. А в самотині витримати глибоку ізоляцію зможе завдяки духовності. Така «втеча в себе», зосередженість на власній екзистенції, поглиблюють почування абсурдності життя.

Зрештою, для багатьох вітчизняних інтелігентів кінця 60–70-х років така екзистенціальна позиція була об'єктивним способом існування за умов тоталітарної держави. Це був час, коли протест проти існуючого життя знаходив свій вихід у показі абсурду такого існування. Мотиви трагічності, порожнечі, безцільності, нікчемності людських прагнень породжується настроєм песимізму й розчарування. Все, що раніше здавалося єдиноможливим, майже вічним, універсальним, утрачає свій зміст. І тоді, як епідемія, з'являється хворобливе почуття беззмістовності життя, безплідності будь-якої діяльності, зникає сенс розумного існування. Людська драма переростає у трагедію вічного пошуку, вічної ностальгії за недосяжним ідеалом. Така низка філософських, моральних, літературних мотивів і склали особливу інтелектуальну течію, названу екзистенціалізмом. Проблеми, що їх порушує екзистенціалізм, не є чимось вигаданим, надуманим. Це сутнісні проблеми, що постають перед людиною в певні моменти її життя і потребують осмислення. Отож не дивно, що ситуаційно-сюжетні звороти, аналогічні Ж.-П. Сартру і А. Камю, ми бачимо у творчості інших письменників. І тут йдеться не стільки про безпосередній вплив, – хоча й цього не варто відкидати зовсім, – а про «прокляті» питання, що знову і знову має розв'язувати людина. Особисте рішення, вибір, який людина зробить, визначає її місце у світі, у зіткненні добра та зла перевіряється істинність ідеалу, який вона сповідує.

Устремління до особистісно забарвленого буття, протистояння всьому безликому, протест проти уподібнення, прагнення свободи, яка, попри все, має зреалізуватися серед життєвих випадковостей, боротьба з абсурдом, в якій знову і знову треба починати все спочатку, – ось що рухає персонажами Валерія Шевчука [4, с. 8].

У романі «На полі смиренному» письменник вдається до притчевої форми художнього вираження. Він ілюструє ідею свого твору, актуалізуючи проблеми моралі, загальнолюдські закони. Розповідь починається з події далекої від дійсного задуму, щоб повернутися до неї наприкінці твору, відходячи все далі від того, що складало головну мету розповіді. І характери персонажів, і розвиток дії не є в романі головними. Сюжетний перебіг подій є тим засобом, за допомогою якого письменник прагне подати читачеві своє розуміння світу, отже, вся увага прикута до авторської думки.

Специфічна трактування образів полягає в тому, що персонажі, опинившись в екстремальних ситуаціях (часто абсурдних) і зреалізувавши право вибору, підносяться до вчинку. Так, Федір (розділ 9, в якому розповідається про Федора і дорадника його Василя), переживши горе і підпавши під вплив Василя, роздав своє добро і пішов у монастир. Не один раз зринає у нього думка: чи так вчинив, як треба, позбувшись багатства, ставши злиднем. Спокуса віднайти скарб і повернутися до звичного життя заволодіває Федором, він починає пошуки варязького золота. Та реалізація конкретних потреб ще не гарантує їх задоволення. Людина йде від мрії до мрії у постійній тривозі, постійних пошуках, постійній ностальгії за кращим. Вдоволені бажання підказують Федору їхню химерність та примарність. Він постійно пересвідчується в тому, що помилявся, коли урівнював щастя з досягненням бажаного. Федір починає мріяти про довічні неперехідні цінності, прагнути абсолютного буття, так він приходять до Бога. Перебуваючи в келії наодинці з собою, Федір усвідомлює особисту відповідальність за той вибір, що зробить, він прагне цього, бо тільки так позбавиться залежності від світу. Для Федора бути вільним – значить бути і лишитися собою. Саме тому, знайшовши скарб, він не бере його і навіть під тортурами не зізнається, де той захований. Він зреалізовує свою свободу вибору, незважаючи на те, що цим вибором є смерть. Через образ Федора проблема істинного людського буття подається в екзистенційно-метафізичному аспекті.

Валерій Шевчук знову і знову повертає читачів до вічних філософських проблем. Він робить це не прямолінійно-моралізуюче чи дидактично, а шляхом умотивованого психологічного трактування персонажів. Письменник подає образи через психологічно-етичну призму сприймання на філософському рівні. Вдаючися до порівнянь першоджерела з романом, бачимо, що образи патерика творилися виходячи з християнських канонів і подавали життя праведників в одній площині: сходження ними до святості, шляхом

приборкання в собі гордині, слави, плоті тощо. Сучасний автор показує персонажі у повсякденному житті, що вже до певної міри знімає ореол святості. Читачі мають змогу побачити, як у своєму релігійному фанатизмі Святоша стає жорстоким, а його вірний слуга Петро, пройшовши крізь муки страждання, на які його прирік колишній князь, утверджується у відданості й любові. Цілителем Агапітом керує непоборне бажання слави, до якої він йде, використовуючи знання батька-волхва. Вчинки Агапіта свідчать про його безпринципність, про готовність скористатися будь-якими засобами, аби тільки досягти бажаного. Василеве прагнення багатства межує з безумством, бо його альтруїзм це тільки маска, під якою він приховує власну захланність. Валерій Шевчук поляризує зовнішні і внутрішні прояви почуттів персонажів, показуючи, як у прагненні стати праведниками, багато ченців, навпаки, віддаляються від головної християнської настанови – любити ближнього.

Працюючи над своїм синаксаром, Семен приходиться висновку, що головне у світі любов. Святі достойники, які відомі з Полікарпового твору – Святоша, Лаврентій, Григорій – у нього позбавлені святості, бо не вміють та й не хочуть любити людей. І тому докором звучать слова Лазаря, звернені до Прохора-лободника: «Неправедно ви живете. Дивної сили ви удостоїлися, але не воздається вона любов'ю» [1, с. 55]. Найупослідженіший з ченців Ісакій у розмові з Агапітом каже: «Існує тільки один неперехідний закон, поставлений богом: все, що любові суперечить, – зло це є. Все у світі на любов має мірятися, і боротися людина повинна не з собою, а за любов супроти ненависті» [1, с. 73].

Семен-затворник, Ісакій, Лазар продовжують вірити в людину і відстоювати ідеали добра, наражаючися на нерозуміння, ворожість, підозри. Вже цим одним вони стверджують високі ідеали гуманізму, а найперше – любов до людей.

Своєрідність авторського задуму простежуємо у специфічному потрактуванні центрального персонажу – Семена-затворника. Він є людиною сумнівів і тому найпереконливіше життєвий [4, с. 8]. Ця здатність ріднить Семена з Ісакієм. Через цю здатність він був зраджений Никоном, з яким поділився своїми сокровенними думками, що аж ніяк не відповідали догмам і постулатам чернечого життя, бо сумнів, на думку переважної більшості ченців, посиляє людині диявол для того, щоб спокусити і відвернути її від Божої істини. Саме в бесіді з Никоном Семен говорить, що розум, істина, доброта нерозривно пов'язані з глупотою та злом. А сумнів – річ дискурсивно необхідна, щоб не долучитися до зла та глупоти. «Глупота з'являється там, де немає сумніву, відтак і занепад починається, гнилець заводиться і тля. Істина є, але немає її межі, кожна межа для істини – це кайдани, і єдиний справдешний вимір для неї – добро, людиною творене» [1, с. 182].

Світ як упорядкована модель буття обов'язково передбачає абсолютний центр смислу. У середньовічному суспільстві він полягав у повному підпорядкуванні життя ідеї безсмертя і спасіння душі через аскетизм, стриманість, усеохоплюючу теологічну внормованість і недовіру до особистісно-етичних пошуків та розумування. Семен-затворник у душі починає заперечувати цей світ. Думками й поглядами він сягнув далі свого часу, сягнув нової доби – доби Відродження з її культом людини. Гуманістичні думки, обстоювані Семеном, суперечать духові доби, в якій він живе (середньовіччя). Але вони є органічним продовженням думки, висловленої в античні часи Платоном: «Ми маємо докласти всіх зусиль, аби прилучитися, доки ми живемо, до добродії та розуму, бо прекрасна нагорода й надія велика» [5, с. 89]. До такого анахронізму Валерій Шевчук вдається цілком свідомо, показуючи тяглість гуманістичних ідей, ще й ще раз доводячи, що в надрах старого зароджується нове.

Роздуми Семена про глупоту наштовхують на порівняння з твором Еразма Роттердамського «Похвала глупоті». Простежуємо подібні паралелі не лише в подвійній людській природі – «розум – глупота», «добро – зло», а і в розмислах персонажа про людське тіло та його природу, які суперечить середньовічному християнському світогляду, і є ближчими до ренесансного бачення людини. Про те, що спосіб думання й самі думки Семена не узгоджуються з часом, у якому він живе, писав Петро Майданченко в статті «Проза

Валерія Шевчука і поетика умовності» [6], де стверджував, що цей образ за своїм світоглядним рівнем відповідає добі бароко.

Внутрішній світ Семена, Ісакія, Лазаря, Федора узгоджується з високими моральними ідеалами, а зовнішній вражає безглуздістю реального існування. Кожен з них у свій спосіб бунтує проти нікчемності, недосконалості, абсурдності життя. Усвідомлюючи власну приреченість, вони хочуть і прагнуть боротьби, а абсурдність їхнього бунту виступає активізуючою силою, спорідненою Лесиному «буду сіять квітки на морозі» [4, с. 8]. Тільки в бунті, протесті, повторенні безнадійних прагнень змінити своє становище людина – раба долі – може знайти свободу.

Пояснити такі світоглядно-часові зміщення у творі можна тим, що вони дають письменнику можливість хай і опосередковано, але вийти на проблеми епохи-реципієнта і пов'язати їх з подіями і процесами конкретної дійсності. Зі структури патерика сучасний автор узяв соціально-ідеологічну й морально-психологічну доміную, принципово її переосмисливши [4, с. 8]. Наголос зроблено на бажанні влади та її структур знищити в людині почуття свободи. Як зазначив письменник, він подав «певну модель, модель замкнутого, тоталітарного суспільства» [7, с. 55]. Отже, можемо вести мову про іронічний підтекст твору, який розкриває невдоволеність автора існуючим порядком речей. Іронія постає у творі як художній принцип, яким керується письменник, відтворюючи життя. Вона має на меті не смішити, а навпаки підкреслювати всю серйозність, а почасти і трагічність ситуацій [4, с. 8]. Зважаючи на це, можемо говорити про риси трагічної іронії, витоки якої простежуємо ще в ту романтичну епоху, коли, за характеристикою Шлегеля, вона (іронія) виступала «як принцип» витвору мистецтва, авторської совісті у творі й невблаганного контрасту між суб'єктивізмом особистості і об'єктивністю сліпої і нещадної долі, «осаяного усвідомлення вічного руху, загального і всеохоплюючого безконечного хаосу» [8, с. 128].

Увага до психології персонажів уплинула на архітектоніку твору, особливості сюжету та складові композиції. Тому, ведучи мову про стильові ознаки, властиві творчому почерку Вал. Шевчука, варто наголосити на ролі портретної характеристики в художньому творі як одному із засобів психологізації образів. Автор не вдається до розгорнутого портретування персонажів, він зосереджується на деталях. Опис зовнішності героїв роззосереджений по всьому тексту, як мозаїка, наголос роблено на чомусь одному: обрисі обличчя, поставі, очах. Віддано перевагу внутрішньому портрету, який передається через зорові та слухові образи.

Голоси персонажів твору здебільшого «жорсткі», «іржаві», стихнені, приглушені, болісні; звучать вони «кволо», «сумно», лякливо. Веселого живого сміху не чути, а якщо і є – то «сухий», злий. У такий спосіб автор досягає контрасту між оселею святості і сутністю буття в ній. Вал. Шевчук уникає розлогих портретних характеристик, а іноді навіть приховує важливі портретні деталі, щоби, заакцентувавши на них потім, посилити у такий спосіб контраст між удаваним і справжнім. Ченці на ознаку своєї покірності та смиренності тримають опущені долі очі, ховаючи свій погляд за прикритими повіками. Вираз їхніх очей часто не відповідає їхнім учинкам. Автор дає уявлення про характер поглядів, що відбиває стосунки між персонажами. Один із найяскравіших прикладів – триумф Агапіта, який рятує злодія, котрий випив смертельну отруту. «Головник стояв до мене боком, і побачив я, що він там, у грязюці, кинений додолу милосердям, що йому вчинено, не лле радісних і щасливих сліз. Не відчуває свого упослідженого щастя, а дивиться знизу вгору туди, до щасливого, осяяного сонцем, хоч ніякого зараз сонця нема, звитяжця свого, дивиться пильно і пронизливо, аж доки не помічає погляду щасливий переможець, погляду знизу нагору, примруженого й гострого, наче ніж, погляду, в якому горить жовтий вогонь зненависті» [1, с. 117]. Бачимо, що на першому плані емоції. Наведену цитату можна вважати емоційним портретом, бо тут визначальними є дієслова (побачив, дивиться, помічає тощо), якими автор передає динамізм стосунків між лікарем та злодієм.

При портретній психологізації авторські прийоми видозмінюються залежно від задуму. Так, розповідаючи про Єремію Прозорливого, Валерій Шевчук весь час зосереджує читацьку увагу на очах персонажа. «Відтак розплющилися Єремійні очі, напрочуд ясні й чисті – зелена

вода між засніжених берегів», «знову засвітилися зелені Єремїїні очі, що були як зелений лід між покритої інеєм старої трави», «проти мене світилися його великі зелені очі, що були як передчасно опале на сніг листя» [1, с. 16-22], немовби Єремія весь зітканий з білого та зеленого. Біле символізує не тільки чистоту, а й спокій, мудрість і, врешті, смерть, бо саме такий колір мають його волосся, шкіра, вії – те, що тлінне, а зеленим спалахують очі старого, і символізує цей колір життя. А ще говоримо, що в очах відбивається душа. Старе, тлінне, смертне людське тіло і вічно молодий дух. Або очі Ісакія – жовті, як жовте опале листя. І лице Ісакія перед смертю схоже на листя. «Було листом дочасним, жило і віджило свій час, і от прийшла пора лягти під ноги, як лягає під ноги все дочасне і тлінне» [1, с. 82]. Тут образ листка набирає символічного значення – підкреслює етапи буття людини. Він же викликає певні асоціації з силою Стефаниківського психологізму, який часто був з'явлений через лірично-психологічні деталі (див. «Кленові листки»). «Постекспресіоністичне» звучання цього розділу з роману «На полі смиренному» зумовлено тим, що поєднані тут протилежні явища – вульгарність буденщини з високим пафосом віри, екзистенційні мотиви, зумовлені жахом життя, з надією на божественне світло.

Валерій Шевчук приводить своїх персонажів до усвідомлення поєднаності, міцної пов'язаності добра та зла. Ця думка у свідомості людства виникла давно. Ще монах Богумил в основу свого вчення поклав урівнені можливості добра та зла при творенні світу. Проте, тільки література XIX сторіччя активно починає опрацьовувати цю проблему. (Твір І. Франка «Як Юра Шикманюк брів Черемош» має в основі богумильську легенду). У літературі XX сторіччя вона стає ледве не головною на шляху самоствердження особистості. Думку про мінливу природу добра та зла порушено у таких всесвітньо відомих творах, як «Доктор Фаустус» Томаса Манна та «Майстер і Маргарита» Михайла Булгакова. Ця проблема не перестає бути актуальною. У трилогії чеського письменника Владіміра Неффа («Королеви не мають ніг», «Перстень Борджія», «Прекрасна чарівниця») вона розроблена в іронічному ключі. Але за зовнішньою легкістю цих творів проступає зовсім не легковажна і не смішна думка про те, що добрими намірами вистелена дорога до пекла.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Шевчук В. Птахи з невидимого острова: Роман, повісті. К.: Радянський письменник, 1989. 470 с.
2. Бледних Т. Валерій Шевчук / Історія української літератури: XX – поч. XXI ст. : навч. посіб. : у 3 т. К.: ВЦ «Академія», 2017. Т.3. С.155 – 166.
3. Бледних Т. Історія в прозі Валерія Шевчука. *Слово і час*. 1993. № 4. С. 52-57.
4. Бледних Т. Історичний дискурс Валерія Шевчука – повістярка і романіста: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філологічних наук : 10.01.01. К., 2003. 20 с.
5. Платон. Сочинения в трех томах. Т.2. Академия наук СССР, Институт философии. М.: Мысль. 1970. 611 с.
6. Майданченко П. Проза Валерія Шевчука і поетика умовності. *Українське літературознавство*. 1988. №3. С.13-22.
7. Пивоварська А. Дім на горі: Розмова з Валерієм Шевчуком. *Сучасність*. 1992. №3. С.54-59.
8. Пави Патрис. Словарь театра. М.: Прогресс, 1991. 504 с.

#### ***Blednykh Tatiana The discourse of Good and evil in the novel "On the field of the humble" by Valery Shevchuk.***

*The article is about the novel of the famous contemporary Ukrainian writer Valery Shevchuk «On the field of the humble», in which he rethought the traditional plot of «Kyiv-Pechersk patericon». Such reworking of the known plot is due to the fact that none of the elements of art of previous eras can fit into the system of values of modern times, but the «authority» of the primary source makes them take into account these elements. Reception of rethinking enables the writer, while preserving the outer shell of the work, to fill it with new, sometimes opposite to the primary, content. The appeal of the writer to traditional compositional structures should be regarded as a kind of outcome of centuries-old interaction of cultures and reflection of the significant tendencies of the world literary process. Valery Shevchuk's elaboration of the well-known story is also caused by the fact that the process of spiritual revival requires the return to the social life of ideas and thoughts that propelled the nation into its progress towards freedom, as well as by avoiding their moralizing- didactic interpretation, and focuses on the psychological solution, closing in on the problem of personal: the limits of human freedom and the possibility of its realization. We do not reject the view that the appeal to the literary monument of the days of princely times is generated by such a feature of the writer's attitude as literature.*

*The author took socio-ideological and moral-psychological dominants from the structure of «Patericon» and fundamentally rethought them. The writer emphasized the desire of the authorities and their structures to destroy the feeling of freedom in man. The main character is Simeon-hermit - overcoming in the soul the confrontation between «believe» and «do not believe», between good and evil comes to the conscious rejection of the scholastic renaissance Middle Ages with a new view of man.*

*By presenting his own version of the course of past events, Valery Shevchuk enriched the national historical romance not only with existential problems, with ironic overtones, with motivated psychological interpretation of images, with an interesting composition and story structure and with a stylistic texture.*

**Keywords:** *reimagining, irony, modeling, existentialism, love, character, portrait.*

DOI 10.31392/NPU-nc.series 8.2019.12.07

УДК 82.091

*Леся Дубас*

## **МОТИВИ САМОТНОСТІ, ВІДЧУЖЕНОСТІ ТА ПОШУКУ СВОБОДИ У ПРОЗІ ФРАНСУАЗИ САГАН**

*Анотація.* У статті розглядаються проблеми любові, кохання, свободи вибору у прозі Франсуази Сеган, які є центральними у творчості письменниці. Особливу увагу письменниця приділяє проблемам самотності, спустошеності, пошуку абсолютної свободи, що пов'язано з боротьбою за виживання, трагізмом існування людини. Екзистенціалізм у прозі письменниці простежується крізь розкриття змісту категорій «буття» та «смерть».

**Ключові слова:** *мотив, поетика, самотність, пошук свободи, екзистенціалізм, психологічний роман.*

Екзистенціалізм як один із провідних філософських і літературних напрямів ХХ століття став магістральною ознакою індивідуального стилю багатьох авторів, зокрема й французької письменниці Франсуази Сеган. Як представниця екзистенціальної течії Ф. Сеган особливу увагу у художній прозі приділяє мотивам самотності, спустошеності, примарності життя. Вони пов'язані із пошуком людиною абсолютної свободи, її боротьби за виживання, розкриттям трагізму існування людини, що викликане реальними історичними подіями та абсурдом буття ХХ століття.

Проблема любові, кохання та свободи вибору дій є головною темою творчості французької письменниці Франсуази Сеган. Саме через кохання письменниця перевіряє чи відбувся герой як особистість. Здатність кохати є мірилом індивідуальності, адже розвитку любовних відносин героїв, глибокому зануренню в ці почуття зовні нічого не заважає: ні матеріальні проблеми, ні діти; нема хвороб, гріха, провини та страху перед Богом.

*Мета статті:* на основі художнього тексту дослідити у прозі Ф. Сеган вияв мотивів самотності, відчуженості, конфлікт добра та зла.

*Виклад основного матеріалу.* Проза Ф. Сеган глибоко психологічна. Самотність людини в світі абсурду, де всі люди один до одного чужі, ворожо налаштовані, стомленість пошуками істини є характерною рисою творчості письменниці. Любовні драми в її романах мають характер певних екзистенціальних ситуацій. Всі любовні колізії є не як звичайні окремі випадки із життя, а як логічний наслідок екзистенціальної трагічності людського буття. Але при цьому письменниця намагається підкреслити значимість та велич особистості, не показує людину зігнутою, нещасною, приреченою до загибелі.

Велич особистості Ф. Сеган знаходить в одухотвореному почутті любові. Суспільство недосконале, шкала цінностей є іншою, все перевернуте, інші є духовно-моральні критерії, стирається грань між нормою та відхиленням від цієї норми. Таким чином з'являється абсурд – риса, яка притаманна екзистенціальному мисленню. Письменниця використовує нові художньо-виразні стильові прийоми, як-от ретардація (навмисна затримка дії), недомовленість та стриманість оповіді, вступні епізоди як засіб розкриття внутрішнього світу героїв.

Намагаючись розкрити психологічний стан героїв, письменниця використовує внутрішній монолог, прийом авторської бесіди із читачем. Вся оповідь будується у формі розгорнутого монологу-дискусії. Ф. Сеган завдяки багатству образів вказує, що кохання – це потенціал кожної людини. Всі люди здатні зійти на вершину любові, але багато з них закривають для себе цей шлях: одні – в ім'я насолод, інші перетворюють своє життя в гонитву за грошима,